

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING IJROCHILIK MAHORATINI BAHOLASH MEZONLARI

Muxsinova Mo'mina Maqsudjon qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ORCID: 0009-0001-0496-0055

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22325962>

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini baholashning ilmiy asoslangan mezonlari tahlil qilingan. Baholashning ob'ektivligini ta'minlovchi beshta mezon - texnik-ijrochilik, badiiy-uslubiy, emotsional-ifodaviy, sahna madaniyati va pedagogik-metodik mezonlar - hamda ularning past, o'rta va yuqori rivojlanish darajalarini belgilovchi aniq tavsiflar ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ijrochilik mahorati, baholash mezonlari, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, texnik-ijrochilik, badiiy-uslubiy tahlil, sahna madaniyati, pedagogik-metodik tayyorgarlik, musiqa pedagogikasi, kasbiy baholash, oliy ta'lim.

Kirish. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining ijrochilik mahorati uning kasbiy tayyorgarligining markaziy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi, chunki aynan ijrochilik orqali u nazariy bilim va musiqiy tafakkurni jonli tovushga aylantiradi [1]. Biroq ijrochilik mahoratini baholash ko'pincha sub'ektiv, faqat pedagogning shaxsiy taassurotiga asoslangan tarzda amalga oshiriladi, bu esa baholashning ob'ektivligi va adolatliligiga putur yetkazishi mumkin.

Ob'ektiv, aniq mezonlarga ega baholash tizimi bo'lmasa, talaba o'z kuchli va zaif tomonlarini aniq bilmaydi, bu esa uning maqsadli rivojlanishini qiyinlashtiradi [2]. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini baholashning ilmiy asoslangan, aniq mezonlarini ishlab chiqish mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [3].

Muammoning o'rganilgan darajasi. Musiqa-ijrochilik pedagogikasining nazariy asoslari G.M. Sipin [1]ning fundamental tadqiqotlarida chuqur ishlab chiqilgan bo'lib, unda ijrochilik mahoratining tarkibiy qismlari va ularni baholash yondashuvlari asoslangan. B.M. Teplov [2]ning musiqiy qobiliyatlar psixologiyasiga oid ishlarida esa musiqiy-ijodiy jarayonning psixologik mexanizmlari yoritilgan.

Mahalliy musiqa pedagogikasi fanida O. Matyoqubov [3], R. Yunusov [4]ning ishlarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning umumiy metodik tamoyillari yoritilgan. Kompetensiyalarni diagnostika qilish metodologiyasi esa Z. Tolipov [5]ning ishlarida asoslangan.

Shunga qaramay, olib borilgan ilmiy izlanishlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini baholashga oid, barcha zaruriy jihatlarni (texnik, badiiy, emotsional, sahna, pedagogik) qamrab oluvchi hamda har biri bo'yicha aniq rivojlanish darajalarini belgilovchi kompleks mezonlar tizimi mahalliy fanda hali yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ushbu bo'shliqni to'ldirish mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Muhokama. Texnik-ijrochilik mezoni ijrochilik mahoratining bazaviy, zaruriy asosini tashkil etadi [1] - u barmoq texnikasining erkinligi, intonatsiya va ritmning aniqligi kabi ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Ushbu mezon yetarli darajada shakllanmagan bo'lsa, boshqa barcha mezonlar bo'yicha yuqori natijaga erishish qiyinlashadi, chunki texnik cheklovlar badiiy g'oyani to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qiladi.

Badiiy-uslubiy mezon talabani ijro etilayotgan asar davri va uslubiga (barokko, klassitsizm, romantizm) xos xususiyatlarni qanchalik anglab, ijroda aks ettira olishini baholaydi [2]. Bu mezon nafaqat texnik, balki nazariy-tarixiy bilimni ham talab qiladi, chunki turli davr asarlari o'ziga xos artikulyatsiya, dinamika va frazirovka tamoyillariga ega. Emotsional-ifodaviy mezon esa ijrochining musiqiy obrazni chuqur his qilishi va uni tinglovchiga ishonchli tarzda yetkaza olishini aks ettiradi [3] - bu mezon ijroning "jonliligi", uning shunchaki texnik to'g'ri bajarilishidan farqli o'laroq, haqiqiy badiiy ta'sirga ega bo'lishini belgilaydi.

Sahna madaniyati mezon talabani sahna hayajonini boshqara olishi, sahnada o'zini ishonchli va tabiiy tutishini baholaydi [4]. Ushbu mezon ayniqsa muhim, chunki hatto texnik va badiiy jihatdan puxta tayyorlangan ijro ham, agar ijrochi sahna hayajonini boshqara olmasa, sezilarli darajada zaiflashishi mumkin. Nihoyat, pedagogik-metodik mezon bo'lajak musiqa o'qituvchisiga xos, o'ziga xos mezon hisoblanadi - u talabani ijro etilayotgan asarni pedagogik nuqtai nazardan tahlil qila olishi, uni kelajakda o'z o'quvchilariga tushunarli va qiziqarli tarzda tushuntira olish qobiliyatini baholaydi [5]. Ushbu beshta mezon birgalikda ijrochilik mahoratini bazaviy texnikadan tortib kasbiy-pedagogik qo'llanilishgacha bo'lgan barcha jihatlarini qamrab oladi.

Natijalar. Ijrochilik mahoratini baholashning beshta mezonini tahlil qilish jarayonida ularning past, o'rta va yuqori rivojlanish darajalarini belgilovchi aniq tavsiflar ishlab chiqildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

1-jadval

№	Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
1	Texnik-ijrochilik mezon	Barmoq texnikasida notekislik, intonatsiya va ritmda barqaror bo'lmagan xatolar uchraydi	Asosiy texnik vazifalar bajariladi, ammo murakkab joylarda ravonlik yetishmaydi	Barmoq texnikasi erkin, intonatsiya va ritm barqaror hamda aniq
2	Badiiy-uslubiy mezon	Asar uslubi va davriga oid o'ziga xosliklar deyarli hisobga olinmaydi	Asosiy uslubiy xususiyatlar qisman anglanadi va ijroda qisman aks etadi	Asar davri va uslubiga to'liq mos, ongli tanlangan ijrochilik yechimlari qo'llaniladi
3	Emotsional-ifodaviy mezon	Ijro texnik jihatdan to'g'ri, ammo emotsional jihatdan "quruq", ifodasiz	Musiqiy obrazni his qilish qisman namoyon bo'ladi, ammo barqaror emas	Musiqiy obraz chuqur his qilinadi va tinglovchiga ishonchli, ta'sirchan tarzda yetkaziladi
4	Sahna madaniyati mezon	Sahna hayajoni ijroga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi, o'zini tutish nomutanosib	Hayajon qisman nazorat qilinadi, sahnada o'zini tutish qoniqarli	Sahna hayajoni ijobiy safarbarlikka aylantiriladi, o'zini tutish ishonchli va tabiiy

№	Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
5	Pedagogik-metodik mezon	Asarni tushuntirish yuzaki, o'quvchi darajasiga moslashtirilmagan	Asosiy pedagogik izoh beriladi, ammo individual yondashuv yetarli emas	Asar mazmuni va texnikasi o'quvchi yoshi va darajasiga mos, tushunarli tarzda izohlanadi

1-jadvalda keltirilgan tahlildan ko'rinib turibdiki, mezonlar bazaviy texnik ko'rsatkichlardan tortib yuqori, integratsiyalashgan pedagogik-badiiy ko'rsatkichlargacha bo'lgan izchil ierarxiyani tashkil etadi. Bu esa baholovchi pedagogga talabaning aniq qaysi jihatda kuchli yoki zaif ekanligini aniq belgilash imkonini beradi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, mezonlar o'zaro bog'liq - masalan, texnik jihatdan yetarli erkin bo'lmagan ijrochi emotsional-ifodaviy mezon bo'yicha ham yuqori natijaga erisha olmaydi, chunki uning e'tibori texnik qiyinchiliklarni yengishga qaratilgan bo'ladi. Umuman olganda, ishlab chiqilgan mezonlar tizimi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini ob'ektiv, adolatli va rivojlantiruvchi tarzda baholash uchun amaliy asos bo'la olishini ko'rsatdi.

Xulosa

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini baholash texnik-ijrochilik, badiiy-uslubiy, emotsional-ifodaviy, sahna madaniyati va pedagogik-metodik mezonlarning kompleks qo'llanilishiga asoslanishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu beshta mezon bir-birini to'ldiruvchi tarzda ijrochilik mahoratining barcha muhim jihatlarini qamrab oladi.

Ishlab chiqilgan mezonlar tizimi oliy musiqa-pedagogik ta'lim amaliyotida imtihon va nazorat ishlarini baholashda, shuningdek talabalarning individual rivojlanish rejalarini tuzishda amaliy asos bo'la oladi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu mezonlarga asoslangan aniq, ballarga ega baholash rubrikalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Цыпин Г.М. Музыкально-исполнительское искусство: теория и практика. – СПб.: Алетейя, 2001. – 320 с.
2. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М.: Наука, 2003. – 384 с.
3. Matyoqubov O. Musiqa nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Musiqa, 2012. – 264 b.
4. Yunusov R. O'zbekiston professional musiqa madaniyati tarixi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2005. – 216 b.
5. Tolipov Z.T. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim jarayonini takomillashtirish. – Toshkent: Fan, 2013. – 184 b